

SLESVIG OG HOLSTEN

Volkert F. Falting (Hg.): *Die Dingprotokolle der Westerharde Föhr und Amrum 1658-1671. Erster Teil 1658-1664.* (Karl Wachholtz, 1990). 352 s.

»Ick kan so wol densck lesen als du« udbryder en mand fra Før Vesterland 1660 i et skænderi med det frisiske lokalsamfunds autoriteter, og nu foreligger en udgave af dette i enhver henseende unikke kildemateriale. En fortrinlig indledning beretter om, hvorledes det kongerigske Frisland (Før Vesterland med Amrum) i 1661 solgtes til grev Schack til Møgeltønder, men som så meget andet frasolgt krongods vendte det allerede 1683 tilbage i kronens eje og hørte til 1864 under Ribe amt. Grundet denne tilfældighed blev et par tingbøger liggende i Schackenborgs arkiv, og først 1981 overførtes disse (omhandlende tiden 1658-71) til Landsarkivet i Åbenrå. Alene herved undgik dette enestående retsmateriale at dele skæbne med så at sige samtlige andre sønderjyske retsprotokoller, der som bekendt (se »Herzog Adolfs Urteilsbuch«, ed. Wolfgang Prange, 1985, s. 9 med note) alle blev kasserede af den nye preussiske administration efter 1867.

Dette materiales betydning for såvel lokal-, personal- som ikke mindst retshistorie er vel umiddelbart indlysende, selvom først udsendelsen af bind II samt det absolut påkrævede registerbind (gerne sammenligneligt med de øvrige kongerigske tingbogsregistre) vil tillade en mere indgående analyse.

Først og fremmest får vi her et tydeligt vidnesbyrd om de frisiske egne egenart og betydelige lokale »selvstyrelse«, et storbondesamfund med søfartstraditioner og uden godsejervælde.

Selvfølgelig har også her lokale vedtægter spillet en stor rolle; men grundlaget var fortsat den nu 750-årige Jyske Lov, antagelig i Blasius Ekenbergers udgave, og de store recesser, ikke blot »Frederik IIs recess« (dvs. Kolding 1558), men også Christian IVs »Store recess« 1643. Der var appel til Viborg lands- ting, og så sent som 1663 ønskes en sag indbragt for konge og rigsråd (!).

Tirsdage var den normale tingdag, dog ikke hver tirsdag, og navnlig august måned synes tyndt besøgt (høsten?). Men hertil kom St. Peters stol (22/2), 1. maj og St. Vitus' dag (15/6) som faste terminer.

Tinget beklædtes af land- eller herredsfogeden sammen med otte *dingtügen* og en *dingschriver*, der udstedte *dingswind* efter *stevening*. Der sværges af otte ransnævninge, som udpeges årligt på det første ting i året, og af de otte *sandtlüde* (der var udpeget på livstid), og hertil møder vi de især i Frisland sejlglivede *wrögers*, en art sædelighedspoliti, der vist havde rødder i det middelalderlige kirkeliv, medens kirkenævninge som foreskrevet i Jyske Lov tog sig af trolddom (»Dyne moder is ein troll« hedder det 1664). Skel fastsættes af 12 *eger*, arvesager søges ordnet af 12 *samptfründe*.

Der er således ikke mange spor af særlig frisisk retstradition, selvom det som anført i den omhyggelige indledning forekommer sandsynligt, at eventuelle digeproblemer er blevet søgt løst f.eks. ved Nordstrander Spadelandesrecht. Dertil havde lokalsamfundet en betydelig forordningsmyndighed, hvor 1661 landfogeden med samtlige *hardesbunden* (formentlig de godt 100 helgårdsmænd) søgte at bekæmpe de skadelige hunde. Som politisk organ udpegede herredstinget 1661 to mænd til at

rejse til København og der til landets bedste »tractere« i henhold til fuldmagten (utvivlsomt den gamle rigsdagsvalgsformular).

Vi hører om skuder, der går til Norge, hvortil en drabsmand var flygtet, men foreløbig får man samme indtryk som ved læsningen af de danske herredsprotokoller, at tinget behandlede gældssager med flere lokale mellemværender i en uendelighed. Vi har grund til at glæde os over den prægtige udgave og må håbe, at det snart vil blive fuldbragt til gavn for forskningen og den lokale interesse og utvivlsomt også for sprogforskningen, da befolkningen talte frisisk, men havde et plattysk skriftsprog bygget over et rent dansk rets- og formularsprog.

Troels Dahlerup

Svend Falkner Sørensen: *Faneflugt? Dansksindede soldaters flugt fra tysk krigstjeneste 1914-1918*. (Historisk Samfund for Sønderjylland, nr. 68; 1989). 128 s.; 115 kr.

På de sidste linier af sin bog udtrykker Svend Falkner Sørensen håbet om, at han med bogen har demonstreret, »at der findes andre spændende emner at tage op om Nordslesvig under 1. Verdenskrig end »Genforeningsspekulationer, arrestationerne ved krigsudbruddet og soldater- og frontskildringer!« (s. 103).

Det håb synes jeg godt, man kan sige, bliver indfriet. Uden at være polemisk vil jeg dog tilføje, at for mig at se udgør Falkner Sørensen's bog mere et supplement til den traditionelle forskning i de emner, han selv oprems, end et radikalt brud – og det gælder både tematisk og metodisk. Eksempelvis ville en konsekvent mentalitetshistorisk læsning af breve, dagbøger, erindringer osv. forfattet af desertørerne muligvis

have været med til at kvalificere Falkner Sørensen's analyse yderligere.

Det skal imidlertid slås fast, at deserteringspørgsmålet er spændende. Falkner Sørensen beskriver omhyggeligt og i detaljer, hvordan deserteringerne kunne finde sted, hvor de fandt sted, og hvordan faneflugtsmændene blev modtaget i Danmark. I den afdeling virker analysen helt udtømmende. Mindre dækkende forekommer analysen imidlertid at være, når man nærmer sig de egentlige kernespørgsmål såsom, hvor mange nordslesvigere deserterede egentlig og hvorfor.

Falkner Sørensen accepterer de 'klassiske' tal, der siger, at omkring 2500 nordslesvigere, eller ca. hver 13. indkaldte, flygtede fra den kejserlige hær og søgte tilflugt nord for Kongeåen. Dette tal stammer fra en publikation fra 1928, der igen har hentet tallene fra noget, der hedder »Deutsche Geschäftsstelle«. Denne organisation udarbejdede tallene i 1919 til brug for fredskonferencen i Versailles, og da det ikke har været muligt for Falkner Sørensen at »identificere eller gennemskue »Deutsche Geschäftsstelle« accepterer han tallene uden videre bemærkninger (s. 25 f.). Det må da også medgives, at tallet lyder plausibelt nok, men det irriterer mig, at vi ikke får mere at vide om, hvorfor det har været umuligt at identificere »Deutsche Geschäftsstelle«. Er der virkelig ingen i de tyske udenrigs- eller militære arkiver, som har kunnet være behjælpelig med denne identificering, eller er det kun fra Danmark, at det har været umuligt at komme videre med sagen?

Generelt virker Falkner Sørensen's analyse fornuftig. Det er svært at være uenig med ham, når han i konklusionen skriver, at man bliver nødt til at supplere og kvalificere den traditionelle forklaring, at nordslesvigerne flygtede i så stort tal, fordi de af nationale grunde